

Ehkäpä keskeisimpiä teemoja viime vuosien joukkotyöttömyyden aikana työttömyyden seurausvaikutuksista käydyssä keskustelussa on ollut työttömien alkoholin käyttö. Tämä on näkynyt esimerkiksi niin lehtien otsikoissa ja yleisönosastoissa kuin myös jokapäiväisissä keskusteluissa. Etenkin nuoresta työttömästä on näyttänyt vallitsevan käsitys, että hän istuu apaattisena linja-autoaseman baarissa keskikaljaa juoden ja ulkona ohivirtaavaa elämää katkerana katsellen.

Missä määrin nämä arkikäsitteet, klišeet, yleistykset, näyttävät vastaavan todellisuutta? Johtaako työttömyys väistämättä alkoholin käytön lisääntymiseen ja vaikeutuihin alkoholiongelmiin? Voidaanko ehkä yleistää helposti näkyviin nousevista ja mieleen jäävistä yksittäistapauksista työttömiin kokonaisuudessaan? Ovatko etenkin nuoret työttömät alttiita lisäämään alkoholin käyttöään? Mitä työttömyyden vaikutuksista työttömien alkoholin käyttöön ylipäänsä tiedetään?

Näihin kysymyksiin koetetaan tässä etsiä vastauksia. Seuraavassa esitetään katsaus työttömyyden ja alkoholin käytön yhteyksiä koskettelleeseen vanhempaan ja osin uudempaan tutkimukseen sekä kerrotaan tuloksia nuorten työttömien seurantatutkimuksesta, jonka kirjoittaja suoritti Tampereella Alkoholitutkimussäätiön rahoituksen turvin. Tutkimuksen yhtenä keskeisenä kohteena oli juuri työttömien alkoholin käytön seuraminen (Jyrkämä 1980). Lopuksi tarkastellaan työttömien alkoholin käyttöön liittyviä tutkimusnäkökohtia.

AIKAISEMPIA TUTKIMUKSIA TYÖTTÖMIEN ALKOHOLIN KÄYTÖSTÄ

Ulkomaisia tutkimuksia

On yllättävää todeta, miten vähän tutkimustietoa on olemassa työttömyyden ja alkoholin käytön yhteyksistä. Tutkimusten vähäisyyttä kuvaa hyvin se, miten esimerkiksi M. Frese ja G. Mohr perusteellisessa työttömyyden psykologisiin seurauksiin kohdistuvassa kirjallisuuskatsauksessaan kuittaavat työttömien alkoholin käytön kuudella rivillä ja kolmella viitteellä (Frese & Mohr 1978, 302).

Frese ja Mohr viittaavat yhdysvaltalaisen Harry Brennerin tutkimuksiin (esim. Brenner 1973), joissa esitetään työttömyysasteella mitatun taloudellisen laman ja alkoholin käytön sekä muutaman vuoden viipeellä maksakirroosikuolleisuuden välillä vallitseva positiivinen yhteys. Samalla tavalla lisääntyivät myös monet muut alkoholin käyttöön yhdistyvät sairaudet. Brenner perustaa tarkastelunsa laajoja alueita koskeviin tilastosarjoihin ja niiden analysoimiseen. Hän ei kuitenkaan kykene vastaamaan kysymykseen, lisäävätkö juuri työttömät alkoholin kulutustaan vai millä muulla tavalla lisääntynyt kulutus mahdollisesti jakaantuu.

Brenneriin viittaa työttömyystutkimuskatsauksessaan myös Klaus-Dieter Thomann (1978, 222). Thomann katsoo alkoholin käytön ja työttömyyden yhteyden tulleen todennetuksi myös K.W. Warnbergin ja J.L. Hornin tutkimuksessa (Warnberg & Horn 1973), jonka mukaan

alkoholismin yhtenä taustatekijänä on myös työttömyys tulojen vähyys, alhaisen koulutustason, johonkin vähemmistöön kuulumisen ja oman perheen puuttumisen ohella. Kysymykseen alkoholismien ratkaisevista syistä ei tutkimuksessa Thomannin mukaan kuitenkaan vastattu. Ongelmana tässä onkin juuri työttömyyden ja alkoholismien välisen yhteyden suunta: alkoholismi voi yhtä hyvin todennäköistä työttömyyden kuin päinvastoin.

Klassisista 30-luvun työttömyystutkimuksista löytyy varsin vähän viitteitä työttömien alkoholin käytöstä. Tunnetussa Marienthal-tutkimuksessa todetaan ainoastaan lakonisesti kylän alkoholistien löytyvän niiden keskuudesta, joihin työttömyys oli vaikuttanut raskaimmin (Jahoda & al. 1978, 54). Hieman tarkemmin työttömien alkoholin käytöstä puhuu E. Wight Bakke englantilaisia työttömiä koskeneessa tutkimuksessaan (Bakke 1933 & 1935, 192–194). Bakke toteaa Greenwichin työttömistä:

”Keskustelut työttömien kanssa tukivat vaikutelmaa, että he eivät kuluttaneet suurta määrää vakuutusrahoistaan olueen. ’Minulla ei ole varaa siihen, veikkonen.’ ’Sinun on ensin syötävä.’ ’Kyllä minä hukkaan iltoja Green Maniin mutta et voi juoda yksin ja se maksaa rahaa kun siellä on porukka paikalla.’ Ei ole mitään syytä, miksi nämä miehet olisivat halunneet antaa minulle hyvän kuvan käyttäytymisestään. Lainattujen kaltaiset kommentit olivat liian yleisiä ollakseen ilmausta sellaisesta halusta.”

Bakken tulosten ongelmana on kuitenkin työttömien alkoholin käytön rajaaminen ainoastaan pubissa tapahtuvaan. Ongelmallista on myös ylipäättään tulosten yleistettävyyden Greenwichin ja 30-luvun alun pulavuosien ulkopuolelle.

Uudempiä tutkimuksia, joissa myös on kysytty alkoholin käyttöä työttömiltä itseltään, ovat norjalaisen Sven Arne Solbakkenin ja ruotsalaisten Christer Sandströmin ja Kjell Ledinin tutkimukset. Solbakken on tutkinut oslolaisia nuoria työttömiä ja esittää työttömyyden

ja sen pitenemisen lisäävän nuorten alkoholin käyttöä (Solbakken 1977, 194). Tuloksensa hän tiivistää toteamalla, että ”työttömyys ajan mittaan tuo mukanaan lisääntyvää alkoholin käyttöä. Tämä tendenssi koskee sekä miehiä että naisia”. Ei ole kuitenkaan itsestään selvää, että oletamus ilman muuta pitää paikkansa. Kyseeseen saattaa tulla esimerkiksi se, että pitkäaikaistyöttömiksi valikoituu enemmän alkoholia käyttäviä, jolloin alkoholin käyttö ei lisääntyisikään työttömyyden seurauksena vaan pikemminkin päinvastoin. Yksinkertainen selitys havaituille eroille saattaisi löytyä myös haastateltujen (42 henkilöä) ikäjakautumasta. Lyhytaikaistyöttömät ovat sekä miesten että naisten ryhmässä keskimäärin kaksi vuotta nuorempia kuin pitkäaikaistyöttömät. Erot alkoholin käytössä saattaisivat siis selittyä yhtä hyvin ikäeroista kuin työttömyyden kestoista.

Sandström ja Ledin ovat puolestaan haastatelleet 38:aa pohjoisruotsalaista työtöntä virkamiestä, joiden alkoholin käytöstä kysyttiin yksikantaan, mitä muutoksia siinä on aikaisempaan verrattuna tapahtunut (Sandström & Ledin 1973, 41). Haastatelluista ainoastaan kolme kertoi alkoholin käytön lisääntyneen, kolmentoista osalta käyttö oli entisellään ja viisitoista ilmoitti vähentäneensä sitä. Seitsemän jo aiemminkin raitista ilmoitti pysyneensä raittiina. Alkoholin käyttöään vähentäneistä useimmat ilmoittivat syyksi taloudelliset tekijät tai pelon alkoholin väärinkäyttöön ajautumisesta, käyttöään lisänneet puolestaan ilmoittivat sen olevan suoraa seurausta työttömyyden mukanaan tuomista ongelmista. Näyttäisi siis siltä, että työttömät kokevat itse alkoholin käyttönsä ongelmalliseksi työttömänä ollessaan, mikä johtaa käytön vähenemiseen. Seuraus voi olla myös oman alkoholin käytön näkeminen tai ilmoittaminen pienempänä kuin se todellisuudessa onkaan, mikä tuo Sandströmin ja Ledinin tuloksiin epävarmuutta.

Suomalaisissa työttömyystutkimuksissa ei ole paljonkaan puututtu työttömyyden seurausvaikutuksiin. Tiedot suomalaisten työttömien alkoholin käytöstä ovat myös varsin hajanaisia ja puutteellisia. Jotakin toki on tutkimuksissa selvitetty. Suomalaisen työttömyystutkimuksen klassikko Eino Kuusi esimerkiksi toteaa ammattitaidottomuuteen ja sitä kautta työttömyyteen liittyvän usein "siveellisiä puutteita", joiksi hän mainitsee työhaluttomuuden, säännöttömän elämän, juopottelun ja rikollisuuden (Kuusi 1914, 307). Kuusi ei kuitenkaan mainitse suoranaisesti mitään asioiden välisistä mahdollisista syysuhteista.

Raimo Salokangas ja Yrjö Alanen ovat todenneet työttömyyden näkyvän erityisen selvästi vaikeiden alkoholiongelmien lisääjänä (Salokangas & Alanen 1978, 1889—1891; Salokangas 1980, 223—230). Tutkimuksen kohteena ovat olleet asiakkaat, jotka hakeutuivat Turun ja Varsinais-Suomen mielisairaanhoidopiirien eri hoitopisteisiin yhden viikon aikana huhtikuussa 1978 ja jotka vastasivat heille tehtyyn kyselyyn. Alkoholiproblematiikasta tutkijat toteavat:

"Alkoholiongelmiaisten hoitopaikoissa työttömyys tuli korostuneena esiin ja näytti yhdistyvän alkoholinkäytön rajuuteen. Näyttäisikin siltä, että psyykinen häiriintyneisyys johtaa nimenomaan miehet helposti työttömäksi joutumiseen ja mukana on usein alkoholin liikakäyttöä. Varsinkin raju alkoholinkäyttö ja työttömyys liittyivät tiukasti toisiinsa. Osassa tapauksia alkoholin liikakäyttö saattoi olla seurausta työttömäksi joutumisesta. Alle kuukauden työttömänä olleiden osuus A-klinikkasäätiön hoitopaikoissa käyneistä työttömistä oli suurempi kuin aineistossa keskimäärin. Työttömäksi jäämistä seurasi niin runsas alkoholinkäyttö, että se johti melko pian hoitoon."

On hieman kyseenalaista, missä määrin tästä voi saada tukea otaksumalle työttömyyden alkoholin käyttöä lisäävästä vaikutuksesta ainakaan yleisellä tasolla. Esimerkiksi Lasse Siurala on todennut, etteivät psykiatriseen hoitoon hakeutuneet työttömät edusta työttömiä yleensä

(Siurala 1979, 59). Näin varmaan on. Samoin on epäselvää, missä määrin raju juominen jo ennen työttömyyttä on ollut syynä työttömyyteen ja ehkä taas edelleen juomisen lisääntymiseen ja siihen, että ylipäätään on aikaa hakeutua hoitoon. On myös muistettava, mitä Sandström ja Ledin edellä totesivat työttömien huolestumisesta työttömyyden aikaisesta alkoholin käytöstä. Vaikka työttömyys ei olisi alkoholiongelmia pahentanutkaan, oltaisiin työttömänä kuitenkin taipuvaisempia hakeutumaan erilaisiin hoitopaikkoihin. Nämä kysymykset tutkimuksessa jäävät selvittämättä.

Nuorten työttömien alkoholin käytöstä ovat tietoja esittäneet Lasse Kannas ja Mikko Hietaharju tutkittuaan keskisuomalaisten poikien terveystapoja (Kannas & Hietaharju 1979). Tutkimus toteutettiin talvella 1975—76. Kyselylomakkeet lähetettiin 1 265 kutsuntaikäiselle, joista 76 % palautti lomakkeen. Alkoholiproblematiikan kannalta keskeinen tulos oli se, että työttömien joukosta löytyi työssä oleviin ja opiskeleviin poikiin verrattuna selvästi enemmän vähintään kerran viikossa alkoholia käyttäviä poikia. Prosentteina näiden "suurkuluttajien" määrät olivat ryhmittäin 60, 41 ja 33 %. Vastaavat prosenttimäärät alkoholia humaltumiseen asti vähintään kerran viikossa käyttävien osalta olivat ryhmittäin 31, 16 ja 8 %. Nämä tiedot näyttäisivät tukevan sitä, että työttömät käyttävät enemmän ja runsaammin alkoholia kuin muut samanaikaiset. Tuloksia on kritisoitu muun muassa siitä, ettei ryhmien taustatekijöitä ole vakioitu ja että korrelaatio ei sinänsä vielä oikeuta tekemään päätelmää asioiden välisistä syysuhteista (Siurala 1979, 58—60). Huomautukset ovat oikeutettuja, ja tämän takia ei tulosten voida sanoa kovinkaan vakuuttavasti vielä tukevan työttömyyden ja alkoholin käytön yhteyttä.

Työttömyyteen viittaa myös Jussi Simpura suomalaisten juomatapoja käsitelleessä tutkimuksessaan (Simpura 1978, 77—81; Simpura 1979, 191), jossa todetaan suurkuluttajien joukossa olevan hieman

enemmän työttömiä kuin muussa käyttäjajoukossa. Erot eivät kuitenkaan Simpuran mukaan ole merkitseviä, ja ne itse asiassa saattavat selittyä suurkuluttajien suuremmalla todennäköisyydellä joutua työttömäksi.

Entä ne suomalaiset tutkimukset, joissa alkoholin käytöllä ja työttömyydellä esitetään olevan ennemminkin päinvastainen yhteys? Esa Konttisen akateemisia työttömiä käsitelleessä tutkimuksessa näyttää ilmenevän taipumusta alkoholin käytön vähenemiseen työttömyyden aikana (Konttinen 1979). Tutkimuksessa kyseltiin 679 opisto- tai korkeampitasoisen tutkinnon suorittaneelta työttömältä myös alkoholin käytöstä. Vastanneista 68 % ilmoitti, ettei työttömyys ollut vaikuttanut heidän alkoholin käyttöönsä, 13 % arvioi käyttönsä lisääntyneen ja 19 % vähentyneen. Pitempään työttömänä olleista 22 % puolestaan arvioi käyttönsä vähentyneen. Tulosten ongelmana on jälleen taustatekijöiden vakioimattomuus ja ehkä myös vastausten luotettavuus. Tutkimuksessa ei myöskään pohdita, miksi jotkut katsovat työttömyyden vähentäneen, toiset taas lisänneen alkoholin kulutusta.

Työttömyyden ja alkoholin käytön yhteyteen on viitattu myös eräissä pro gradu -tutkimuksissa. Raija Huuskan ja Anja Metterin mukaan ei heidän tutkimiensä torniolaisnuorten keskuudessa työttömänä oleminen ole yhteydessä alkoholin käyttöön (Huuska & Metteri 1978, 197—198). Ikä väliin tulevana tekijänä selittää nuorten keskuudessa näkyviin tulevat erot. Päinvastoin näyttää enemmänkin siltä, että työttömyyden uhan kokeminen olisi positiivisessa yhteydessä alkoholin käytön vähenemiseen. Tamperealaisia huoltoavun saajia on tutkinut Merja Piispa, joka esittää työttömien kyllä huvittelevan mutta käyttävän huvitellessaan aikaisempaa vähemmän alkoholia (Piispa 1978, 21). Myös tamperealaisia aikuistyöttömiä tutkinut Harri Melin esittää tuloksia, jotka näyttävät viittaavan alkoholin käytön vähenemiseen (Melin 1979, 74—80).

TUTKIMUS TAMPERELAISISTA AMMATTIKOULUN PÄÄTTÄNEISTÄ NUORISTA

Useimmissa työttömyystutkimuksissa on tutkittavaksi kohderyhmäksi valittu eripituisia aikoja työttömänä olleita. Tämä koskee myös tässä selostettuja tutkimuksia. Tutkimukset ovat myös olleet lähes poikkeuksetta poikkileikkaustutkimuksia, joissa ongelmallista on ollut selvittää juuri aikaisempaan, työttömyyttä edeltäneeseen tilaan verrattuna tapahtuneita muutoksia. Samoin tuskin lainkaan on pyritty kontrolloimaan saatuja tuloksia vertailemalla niitä muutoin vertailukelpoisiin, mutta ei-työttöminä olevista saatuihin tuloksiin.

Tutkimus tamperealaisista ammattikoulun käyneistä pojista poikkeaa edellä kuvatuista. Tutkimuksen kohderyhmäksi valittiin Tampereen ammattikoulusta keväällä 1978 lähinnä teollisuusammattilijoilta valmistuvia poikia, joista suuren osan arveltiin jäävän ainakin joksikin aikaa työttömäksi. Näitä lopulta 156:ta poikaa, iältään 16—18-vuotiasta, seurattiin hieman yli vuoden ajan kesään 1979. Tutkittava joukko muodostui siis pienehköstä määrästä tamperealaisia, ammattikoulunsa juuri päättäneitä nuoria työttömiä. Vertailun vuoksi seurattiin myös niitä poikia, jotka koulun päättymisen jälkeen sijoittuivat työhön, jatkokoulutukseen tai menivät armeijaan.

Tietoja kohderyhmästä kerättiin monella tavalla. Keväällä 1978 suoritettiin koulussa ryhmäkysely, jossa selviteltiin taustatietoja, suunnitelmia, odotuksia, vapaa-ajan viettoa ja alkoholin käyttöä. Työvoimatoimiston välityksellä seurattiin koko seurantajakson ajan poikien työttömäksi jäämistä ja ohjautumista eri tahoille. Tiedot kerättiin poikien työnhakijakorteilta. Kaikkiaan 89 poikaa ilmoitautui seurantajakson aikana kerran tai useammin työnhakijaksi työvoimatoimistoon. Sosiaaliviraston nuorisohuoltotoimistosta ja A-klinikan nuorisosoasemalta saatiin tiedot siitä, missä määrin pojat seurantajakson aikana olivat olleet niiden

kanssa tekemisissä. Talvella 1978—79 haastateltiin 33:a nuorta, joista osa oli silloin työttömänä, osa töissä tai jatkokoulutuksessa. Keväällä 1979 haastateltiin vielä viittä kohderyhmän jäsentä. Seurantajakson lopuksi suoritettiin vielä postikysely, jossa tiedusteltiin lähinnä poikien sijoittumista, arviota omasta tilanteestaan ja odotuksiensa toteutumisesta sekä heidän silloista alkoholin käyttöönsä. Kyselyyn vastasi 75 % kohderyhmään kuuluvista. Lisäksi tutkimukseen sisältyi työvoimaviranomaisten ja nuorten kanssa tekemisiin joutuvien sosiaalialan viranomaisten haastatteluja sekä havainnointijakso viidessä harkitusti valitussa, Alkon paikallisosaston ”määräksi” arvioimassa keskiolotbaarissa.

Alkoholien käytön muutoksista

Tässä yhteydessä keskitytään alkoholin käytön osalta ehkäpä olennaisimpaan, alkoholin käyttötiheyteen ja sen muutoksiin seurantajakson aikana ja näiden muutosten mahdollisiin yhteyksiin työttömänä olemiseen.

Käyttötiheyttä selviteltiin kysymällä nuorilta kahden viime käyttökerran ajankohtaa sekä ryhmäkyselyssä keväällä 1978 että postikyselyssä alkukesästä 1979. Tiedot saatiin ainoastaan 88:lta. Karsiutumisen suurimpina syinä olivat kesän 1979 postikyselyyn vastaamatta jättäminen ja puutteellinen vastaaminen jompaankumpaan kyselyyn.

Keskeiset alkoholinkäyttötiheyden muutokset ilmenevät taulukosta 1, jossa esitetään myös muutosryhmittäiset iät ja työttömyysajat. Vaikka alkoholin käyttötiheyttä lisänneitä on koko joukossa vähemmän kuin sitä vähentäneitä, käyttötiheys on kuitenkin keskimäärin lisääntynyt, mikä ei kuitenkaan taulukosta ilmene. Käyttötiheyttä vähentäneet ovat iältään keskimäärin hiukan vanhempia. Työttömyyskeskiarvot näyttävät puolestaan viittaavan siihen, että käytön vähentyminen olisi ehkä yhteydessä työttömyyden pituuteen. Tämä tutkimus ei siis näytä tukevan arvioita työttömyyden

Taulukko 1. Alkoholinkäyttötiheyden muutokset, keskimääräiset iät, kokonaistyöttömyysajat ja pisin yhtäjaksoisen työttömyyskauden pituudet

käyttötiheyden muutokset	lkm	%	keskimääräinen		
			ikä v	tyött.- aika kk	psin tyött. kk
lisääntynyt	24	27	18,1	2,5	2,4
pysynyt					
ennallaan	34	39	18,1	2,6	2,6
vähentynyt	30	34	18,5	3,0	2,9
yhteensä	88	100	18,2	2,7	2,6

liittymisestä alkoholin käytön lisääntymiseen.

Käyttötiheyden muutosta, ikää ja työttömyyden pituutta tarkasteltiin myös korrelaatiolaskelmin. Korrelaatiot viittaavat samaan suuntaan kuin taulukonkin antamat tiedot: työttömyyden pituudella on hyvin lievä negatiivinen yhteys käyttötiheyden muutokseen ja iän eliminointi vahvistaa vielä hieman tätä yhteyttä. Korrelaatiokertoimet olivat kuitenkin hyvin alhaisia, eikä niiden perusteella ole syytä lähteä esittämään kovin varmoja päätelmiä. Ongelmana tässä on myös se, että ryhmä, jolta muutostiedot saatiin, edustaa vain osaa koko kohderyhmästä.

Tietoja tarkentaa hiukan käyttötiheyden ja työttömyyden pituuden tarkastelu ryhmittelemällä vastanneet niiden mukaan kolmeen ryhmään (taulukko 2).

Selvimmän käyttötiheys on vähentynyt kauimmin työttöminä olleiden keskuudessa. Tässä ryhmässä myös ikäkeskiarvojen erot ovat suurimmat: vanhimmat ovat vähentäneet käyttöönsä keskimäärin muita enemmän. Käyttötiheys on puolestaan lisääntynyt eniten pari kolme kuukautta työttöminä olleiden keskuudessa. Heidän osaltaan eivät ikäkeskiarvot ryhmittäin eroa toisistaan. Tulosta selventää kuitenkin muutoksen ja iän taulukoiminen (taulukko 3).

Iällä näyttääkin olevan yhteys muutokseen, joskaan ei suoraviivaisesti. Käyttöään on selvästi eniten lisännyt se ikäryhmä, joka tutkimusjakson alussa oli iältään 17-vuotias, mutta joka tutkimus-

Taulukko 2. Alkoholin käyttöiheyden muutokset kokonaistyöttömyyden pituuden mukaan sekä keski-ikä ryhmittäin keväällä 1979

kokonais- työttömyys	lisääntynyt			käyttöiheys ennallaan			vähentynyt			kaikki		
	lkm	%	ikä	lkm	%	ikä	lkm	%	ikä	lkm	%	ikä
alle 1 kk	9	24	18,7	15	41	18,4	13	35	19,1	37	100	18,7
1—3 kk	12	35	17,8	13	38	17,9	9	27	17,8	34	100	17,8
3—12 kk	3	18	17,7	6	35	18,0	8	47	18,5	17	100	18,1
yhteensä	24	27	18,1	34	39	18,1	30	34	18,5	88	100	18,2

Taulukko 3. Alkoholin käyttöiheyden muutokset ikäryhmittäin sekä keskimääräiset kokonaistyöttömyyden pituudet keväällä 1979

ikäryhmä	lisääntynyt			käyttöiheys ennallaan			vähentynyt			kaikki		
	lkm	%	tyött. ¹	lkm	%	tyött. ¹	lkm	%	tyött. ¹	lkm	%	tyött. ¹
17-vuotiaat	6	21	4,3	13	47	2,5	9	32	3,8	28	100	3,3
18-vuotiaat	12	43	2,3	9	32	3,0	7	25	3,6	28	100	2,8
19-vuotiaat ja sitä vanhemmat	6	19	1,2	12	37	2,5	14	44	2,1	32	100	2,1
yhteensä	24	27	2,5	34	39	2,6	30	34	3,0	88	100	2,7

¹tyött. = keskimääräinen kokonaistyöttömyyden pituus kuukausina.

jakson kuluessa täytti 18 vuotta. Tällöin hän on entistä paremmin mahdollista hankkia alkoholia sekä ravintoloista että kaupasta. Alkoholin käytön lisääntyminen juuri tässä ikävaiheessa ei tietenkään ole kovin yllättävää. Merkittävää tulosten näkökulmasta kuitenkin on, että puolet käyttöönsä lisänneistä on juuri tämän ikäryhmän keskimäärin lyhimmän ajan työttöminä olleita poikia.

Myös työttömyyskeskiarvot ovat taulukossa 3 erityisen kiinnostavia, etenkin nuorimmassa ja vanhimmassa ikäryhmässä. Nuorimman ikäryhmän alkoholin käyttöönsä lisänneet ovat olleet pisimmän aikaa työttöminä, vanhimmassa ikäryhmässä tilanne on päinvastainen. Tämän saattaisi tulkita siten, että nuorimpien osalta työttömyys on lisännyt alkoholin käyttöä, mutta vanhempien keskuudessa vähentänyt. Nuorimpien vähentäneiden keskimääräinen työttömyysaika ei kuitenkaan kovin paljon eroa lisänneiden vastaavasta ajasta, joten tulkinta on

parempi esittää ainoastaan jatkoselvityksiä vaativana kysymyksenä.

Tähän mennessä työttömyyden ja käyttöiheysmuutoksen yhteydestä on puhuttu kokonaistyöttömyysajan näkökulmasta riippumatta siitä, onko poika keväällä 1979 ollut työttömänä vai ei. Muutosmuuttujaa katsottiin myös yhteydessä tilanteeseen toukokuussa: muutostiedot saatiin 8:lta toukokuun lopulla työttömänä olleelta. Tietojen mukaan heistä kahden alkoholin käyttö oli ennallaan ja kuusi oli vähentänyt käyttöä, siis yhdenkään osalta ei ollut tapahtunut lisääntymistä. Muissa ryhmissä ei käytössä ollut olennaisia eroavuuksia muutoksen suunnassa. Tosin kyseessä on siis vain puolet toukokuussa työttöminä olleista, mutta tästä huolimatta tiedot viittaavat siihen, että tässä tutkittavien joukossa työttömyys näyttäisi vähentävän alkoholin käyttöä tarkasteltaessa keskimääräisiä työttömyysaikoja ja alkoholin käytön muutosta. Tämä suunta on vielä selvempi,

kun tarkastellaan niitä, jotka tutkimusajankohtana olivat työttöminä.

Molemmat tulokset ovat kyseenalaisia. Alkoholin käytön selvittämiseen liittyy runsaasti metodologisia ja sisällöllisiä ongelmia, tässä esimerkiksi käyttötiheyden kuvaustavassa. On myös kyseenalaista, missä määrin työttömyyden ja alkoholin käytön yhteydet ovat todennettavissa osaryhmien ja keskiarvojen tasolla, koska samankin pituisen työttömyyden saattavat eri yksilöt kokea vaikeusasteeltaan erilaisiksi, ja tällöin myös alkoholin käytön motiivit saattavat olla erilaisia. Jälkimmäisessä tuloksessa ongelmana on myös, ettei käyttötietoja koko kohderyhmän tasolta ole aina niiltä ajoilta, jolloin tutkittava on ollut työttömänä. Touku-kuussa 1979 työttöminä olleiden tilannetta ei ehkä voi yleistää koskemaan esimerkiksi syksyllä 1978 työttöminä olleiden tilannetta.

Työttömien toimintamallit ja alkoholin käyttö

Tutkimuksessa pyrittiin lähestymään alkoholiproblematiikkaa vankemmin myös yksilöiden tasolla. Lähtökohtana oli työttömien toimintamallien — voisi myös sanoa reaktiomallien — etsiminen ja alkoholin käytön rinnastaminen näihin toimintamalleihin. Toimintamallien keskeisiksi muodostumiskriteereiksi katsottiin aktiivisuutta ilmentävä työnhaku, muut siihen rinnastettavat työttömyystilanteen ratkaisurytykset, työttömäksi jääneen ajankäyttö ja sen suuntautuminen mahdollisesti johonkin tiettyyn toimintamuotoon sekä työttömän omaksuma näkemys tilanteestaan ja jatkomahdollisuuksistaan. Toimintamallien tyypittely perustuu talvella 1978—79 tehtyihin haastatteluihin, ja mainitut kriteerit näyttivät selvimmin erottelevan työttömiä toisistaan.

Niistä haastatelluista, joilla haastattelujajankohtana oli kokemuksia työttömyydestä, näytti erottuvan neljä erilaista toimintamallityyppiä, joita voidaan luonnehtia seuraavasti:

Aktiiviset: Suuntautuminen voimallisesti työnhakuun tai koulutuspaikan etsintään, luottamus tämän onnistumiseen, aktiivinen ajankäyttö, ei julki tuotuja ongelmia.

Työn kompensoijat: Ei niin aktiivinen työnhaku kuin aktiivisilla, suuntautuminen johonkin ajankäytöllisesti merkittävään toimintaan, joka toimii ikään kuin työssäkäynnin kompensoijana (esimerkkeinä autojen jobbaus, punk-yhtye, jääkiekon peluu), ei julki tuotuja ongelmia.

Odottelijat: Vähemmän aktiivinen tai puuttuva työnhaku, passiivinen ajankäyttö, tilanteen parane-
misen tai jonkin tilanteessa tapahtuvan olennaisen muutoksen (esimerkiksi armeijaan lähdön) odottelu, ajankäyttöongelmia.

Passiiviset: Hyvin passiivinen tai puuttuva työnhaku, passiivinen ajankäyttö, ei näkymiä eteenpäin, ajankäyttöongelmia, kotona istuskelu.

Alkoholin käyttötiheyden muutokset eivät näyttäneet olevan yhteydessä näin hahmoteltuihin toimintamalleihin. Jokaisesta toimintamalliryhmästä löytyi sekä käyttötiheyttään lisänneitä että vähentäneitä. Eroja toimintamalleittain ei ollut myöskään käyttötiheyksissä: kaikissa ryhmissä oli sekä harvemmin että tiheämmin alkoholia käyttäviä. Selvin ero löytyi tarkasteltaessa haastateltujen käytettävissä olevia rahamääriä. Työttömistä työttömyyskorvausta saavat olivat useammin lisänneet käyttötiheyttään kuin korvausta paitsi jääneet. Muilla samaa yhteyttä käytettävissä oleviin taloudellisiin mahdollisuuksiin ei selvästi voitu havaita.

Myöskään alkoholinkäyttötavoissa ei eroja voitu havaita toimintamalleittain eikä työttömien ja työssä olevien välillä. Tutkittujen nuorten alkoholin käyttö ajoittuu selvästi viikonloppuihin. Tyypillistä on perjantaina tai lauantaina — tiheämmin käyttävillä kumpanakin iltana — tapahtuva alkoholin käyttö joko ravintolassa tai kaverijoukossa pihapiirissä tai kaupungilla. Luonteeltaan alkoholin käyttö on varsin sosiaalista. Yksin tai pienessä ryhmässä päivisin juomista — esimerkiksi keskikaljabaarissa tai jonkun kotona — ei tutkimuksessa havaittu, ei työttömienkään kohdalla. Mahdollista tietenkin on, ettei tällaista juomista haluta ilmoittaa, mutta tulosta tukevat aina-

kin jossain määrin havainnointitiedot kohteena olleista keskiolutbaareista: nuoret eivät näytä käyttävän niitä — ainakaan päivisin — keskioluen juomiseen.

JULKINEN KESKUSTELU, ARKIKÄSI- TYKSET JA TUTKIMUSTARVE

Esitellyt tutkimukset eivät näytä tukevan julkisessa keskustelussa ja arkikäsitksissä vahvana esiintyvää kuvaa työttömien alkoholin käytöstä. Työttömien leimaaminen ja yleistysten esittäminen työttömien alkoholin käytöstä eivät perustunekaan tutkimuksiin. Kiintoisa kysymys onkin, mistä se saa käyteaineensa.

Osin voi kysymys olla, kuten alussa jo todettiin, yksittäisten näkyvien tapaus-ten virheellisestä yleistämisestä. Alkoholin väärinkäyttäjät tulevat ainakin jossakin määrin selvemmin näkyviin kuin alkoholin kulutukseltaan "tavalliset" ihmiset, olivat he sitten työttömiä tai eivät. Virheellinen yleistäminen voi tapahtua myös toisella tavalla. Esimerkiksi Helsingin kauppakamari teetti jäsenyrityksissään kyselyn työvoiman hankintaongelmista ja sen saamissa vastauksissa viitattiin tutkimusraportin mukaan (Helsingin kauppakamari 1979) usein työttömien alkoholin käyttöön etenkin pitkäaikaisyöttömien osalta. Tätä ei kuitenkaan voi yleistää koskemaan työttömiä yleensä. Helsingissä, jota kysely koski, työttömyysaste on lamavuosienkin aikana ollut 2—3 %:n suuruinen. Tällöin verrattuna esimerkiksi Tampereeseen, jossa vastava prosenttiluku pahimmillaan oli noin 10, helsinkiläiset työttömät ovat ehkä olenaisesti erilaista joukkoa: työttömien joukossa on enemmän alkoholiongelmaisia ja sellaisia, joiden on vaikea päästä työelämään, kuin Tampereella. "Kortistokansaa" — termi, jota tutkimuksessa käytettiin — olisi lähdettävä tarkastelemaan suhteessa paikkakunnan työttömyystilanteeseen kokonaisuudessaan, ei ainoastaan suhteessa työttömien määrään sinänsä. Avoimeksi tässä jää kysymys siitä, missä määrin työttömien lei-

maamisella tietoisesti pyritään sopeuttamaan yhteiskunta aikaisempaa huomattavasti suurempaan työttömyyteen.

Vaikka tutkimukset eivät suoranaisesti tuekaan käsityksiä työttömyyden alkoholin käyttöä lisäävästä vaikutuksesta, ne eivät kuitenkaan vielä kerro paljoa todellisista yhteyksistä. Tulokset ovat varsin puutteellisia. Ne näyttäisivät karkeasti ottaen osoittavan, että työttömyys, työttömäksi jääminen johtanee alkoholiongelmaisilla ongelmien vaikeutumiseen ja että ei-alkoholiongelmaisten osalta tilanne on epäselvä: vielä ei tiedetä, missä oloissa, minkälaisessa tilanteessa, millaisin taustatekijöin työttömyys johtaa alkoholin käytön lisääntymiseen. Lisätutkimusta siis tarvitaan.

Mutta millaista tutkimusta? Yksi mahdollisuus on työttömiin kohdistuva laaja survey-tyyppinen, joko haastatellen tai postikyselyin suoritettava, tutkimus. Tällaisella tutkimuksella on tietenkin samat haitat, jos edutkin, joita alkoholin käyttö-tyyppiseen ilmiöön kohdistuvalla survey-tutkimuksella yleensä on. Erityinen ongelma tällaisessa tutkimuksessa saat-taa olla etenkin vastausten epäluotettavuus. Työttömien leimaaminen tehnee työttömien alkoholin käytön sosiaalisesti niin tuomittavaksi, että siitä perinteisin menetelmin saatuun kuvaan lienee syytä suhtautua varsin varovaisesti. Suomessa on kyllä tekeillä laajahko työttömyyden seurausvaikutuksiin suunnattu survey-tutkimus, jonka tulokset tullevat alkoholin käytön osalta olemaan mielenkiintoisia (Vähätalo & al. 1978).

Näyttäisi siltä, että enemmän kuin laajoja survey-tutkimuksia tarvittaisiin nyt sellaisia tutkimuksia, joissa työttömyyden ja alkoholin käytön problematiikkaa voitaisiin selvittää eri ryhmien ja työttömyystilanteiden kannalta ja työttömyystilanteeseen työttömien elämän prosessina paneutuen. Esimerkiksi nuorten työttömien osalta on vähän tietoa siitä, millaisia vaikutuksia pitkään jatku-neella työkausien ja työttömyyskausien vuorottelulla, jatkuvalla epävarmuudella, mahdollisesti kaventuilla työnsaanti-

mahdollisuuksilla, tulevaisuudenodotusten kariutumisella ja työttömyyden kohdistuvien ulkoisten paineiden — aikuistumiseen, itsenäistymiseen liittyvien paineiden — lisääntymisellä pitkällä aikavälillä on. Tampereella tehty tutkimus näyttäisi viittaavan siihen, että sinä ikä kautena, jossa tutkitut pojat yleisemmin olivat, työttömyydellä ei olisi kovinkaan dramaattisia vaikutuksia. Tämä ei tietenkään merkitse sitä, että vaikutukset eivät jatkossa saattaisi muuttua dramaattisiksi.

Tutkimuksen tulisi myös pitäytyä työttömien yksilöllisten erojen, työttömien aikaisemman elämänhistorian samoin kuin konkreettisen työttömyys- ja työmarkkinatilanteen selvittämiseen. Esimerkiksi Tampereella tehdyssä tutkimuksessa työttömyyden avulla ei voitu selittää toimintamallien muotoutumista eikä myöskään työttömien alkoholin käyttöä. Tällöin on vaara, että työttömyyden ja alkoholin käytön mahdollisesti havaittavat yhteydet jäävät ainoastaan ulkokohtaisiksi, kahden muuttujan väliseksi yhteydeksi, joiden selitysarvo ja yleistettävyydet ovat varsin vähäiset.

TIIVISTELMÄ

Työttömyyden ja alkoholin käytön yhteyksistä käytyyn keskusteluun ja vallitseviin arkikäsityksiin verrattuna on olemassa yllättävän vähän näitä yhteyksiä selvittävää tutkimusta. Nekin tutkimukset, jotka aiheesta sivuavat, ovat usein hajanaisia ja myös metodologisesti ongelmallisia. Tehdyt tutkimukset eivät myöskään ole ensisijaisesti kohdistuneet juuri työttömien alkoholin käyttöön, sitä on ainoastaan ohimennen sivuttu.

Tässä suhteessa muodostaa poikkeuksen Tampereella tehty tutkimus 156:sta ammattikoulun käyneestä pojasta, joiden työllisyystilannetta seurattiin noin vuoden ajan. Seurannan kohteena olivat myös poikien alkoholin käyttö ja siinä tapahtuneet muutokset. Tutkimuksessa ei havaittu työttömyyden lisäävän alkoholin käyttöä. Yhteys näytti olevan enemmänkin päinvastainen. Pidemmän

aikaa työttöminä olleet näyttivät useammin vähentäneen alkoholin käyttöään verrattuna työttömyyttä kokemattomiin. Suunta oli sama niillä pojilla, jotka olivat työttöminä tutkimusajankohtana. Selvimmin käyttöään lisäsivät seurantajakson aikana ne pojat, jotka täyttivät 18 vuotta ja saivat näin mahdollisuuden käydä ravintolassa ja ostaa alkoholia myymälästä.

Toimintamalleittain ei alkoholinkäyttötiheyksissä ja niiden muutoksissa voitu havaita eroja. Tulokset näyttävät viittaavan siihen, että olennainen tekijä nuorten alkoholin käytössä ovat taloudelliset resurssit.

KIRJALLISUUS

Julkaistut

Bakke, E. Wight: The unemployed man. London 1933 & Dutton, New York 1935

Brenner, Harry: Mental illness and economy. Harvard 1973

Frese, M. & Mohr, G.: Die psychologischen Folgen des Entzugs von Arbeit: Der Fall Arbeitslosigkeit. Frese, M., Greif, S. & Semmer, N. (Hg.): Industrielle Psychopathologie. Schriften zur Arbeitspsychologie, Band 23. Bern 1978

Helsingin kauppakamari: Työvoiman kysynnän ja tarjonnan kohtaavuus työnvälityksessä. Helsinki 1979

Jahoda, Marie, Lazarsfeld, Paul & Zeisel, Hans: Die Arbeitslose der Marienthal. Nördlingen 1978

Kannas, Lasse & Hietaharju, Mikko: Työttömistä nuorista sairaita keski-ikäisiä. Sosiaalinen aikakauskirja 73 (1): 37—45, 1979

Konttinen, Esa: Korkeasti koulutetut työnhakijat. Työvoimaministeriö. Suunnitteluosasto. Työvoimapolitiittisia selvityksiä 25. Helsinki 1979

Kuusi, Eino: Talvityöttömyys, sen esiintyminen, syyt ja ehkäisytoimenpiteet Suomen suurimmissa kaupungeissa. Helsinki 1914

Salokangas, Raimo: Työttömyys ja psyykinen terveys. Suomen lääkirilehti

1980: 35, 223—230

Salokangas, Raimo & Alanen, Yrjö: Työttömyys ja psyykkinen häiriö. Suomen lääkirilehti 1978: 25, 1889—1891

Sandström, Christer & Ledin, Kjell: Upplevelse av arbetslöshet. En studie av arbetslösa tjänstemän i Norrbottens län. Pedagogiska institutionen. Umeå universitet. Umeå 1973

Simpura, Jussi: Suomalaisten juomatavat vuosina 1969 ja 1976. Kulutetut alkoholimäärät ja alkoholin ongelmakäyttö. Alkoholipoliittisen tutkimuslaitoksen tutkimusseloste 114. Helsinki 1978

Simpura, Jussi: Ketkä ovat alkoholin suurkuluttajia? Sosiaalilääketieteellinen aikakauslehti 16 (4): 188—196, 1979

Siurala, Lasse: Tutkimustulosten tarve ei saisi viedä hätiköintiin. Sosiaalinen aikakauskirja 73 (2): 58—60, 1979

Solbakken, Sven Arne: Ungdom och arbeidsløshet. Oslo 1977

Thomann, Klaus-Dieter: Die gesundheitlichen Auswirkungen der Arbeitslosigkeit. Wacker, Ali (Hg.): Vom Schock zum Fatalismus — Soziale und psychische Auswirkungen der Arbeitslosigkeit. Frankfurt/Main 1978

Warnberg, K. W. & Horn, J. L.: Alcoholism syndromes related to sociological classifications. International Journal of the Addictions 1973: 8, 99—120.

Julkaisemattomat

Huuska, Raija & Metteri, Anja: Nuorten turvattomuus ja alkoholinkäyttö. Tutkimus Tornion nuorison elinoloista, turvattomuuden kokemisesta ja alkoholinkäytöstä. Tampereen yliopisto. Tampere 1978

Jyrkämä, Jyrki: ”Paljon työtä ja onnellista aikaa” — tutkimus työttömyydestä, 156 tamperelaisesta ammattikoulun käyneestä pojasta ja alkoholinkäytöstä. Tampere 1980. Julkaisematon käsikirjoitus

Melin, Harri: Työttömyys toimeentulo-ongelmana — tutkimus 32 työttömän teollisuustyöläisen toimeentulosta. Tampereen yliopisto. Tampere 1979

Piispa, Merja: Työttömyys elämäntilanteena. Tamperelaisen, huoltoapua saavan työttömän muotokuva. Tampereen yliopisto. Tampere 1978

Vähätalo, Kari, Siurala, Lasse & Aho, Seppo: Julkaisematon tutkimussuunnitelma. Helsinki 1978.

English summary

Jyrki Jyrkämä: Työttömyys ja työttömien alkoholin käyttö (Unemployment and drinking)

Little research has been performed on the relationship of unemployment and the use of alcohol in spite of a growing public awareness and the prevalence of established popular views. Even research touching this field is desultory and beset with methodological problems, and the use of alcohol by the unemployed has not been the main objective of research.

An exception to this is a study conducted in Tampere of 156 boys who have graduated from vocational school whose record of employment was followed for a period of about a year along with their use of alcohol and changes occurring in it. The study did not reveal that unemployment caused an increase in the use of alcohol. The relationship seemed to be in fact the opposite of this, for drinking evidently declined in many cases among those who

had been unemployed for a prolonged period of time compared with those who had not experienced unemployment. Drinking frequently decreased when boys were unemployed. In the follow-up phase of the study, drinking most clearly increased among boys who had reached the legal age of 18 and were able to drink at restaurants and purchase spirits.

The unemployed in the study were categorized into four groups according to activity models: the active, those compensating for work, the expectant and the passive. On the basis of the activity models, no differences were observed in drinking frequency and related changes. The results indicate that financial resources are a basic factor in young persons' drinking.

The relationship between unemployment and drinking requires further research. Research should be oriented specifically towards this area to analyse unemployment as a process and examine factors pertaining to the unemployed individually and to conditions on the labour market.